

УДК 378.1(012):330(477)

*Алла Загородня,
кандидат педагогічних наук, професор кафедри
професійної освіти та управління навчальним закладом
Міжрегіональної Академії Управління персоналом*

ОСТАННІ ТЕНДЕНЦІЇ ПІДГОТОВКИ ЕКОНОМІСТІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Метою дослідження є висвітлення останніх тенденцій підготовки економістів у вищих навчальних закладах України. Автором здійснено моніторинг та проаналізовано дослідження науковців з цієї проблеми. Автор робить висновок, що процес модернізації професійної підготовки фахівців економічної галузі зорієнтований на розвиток особистості та інтеграцію в європейський світовий освітній простір. Зміна пріоритетів професійної підготовки фахівців економічної галузі та завдання створення ефективної системи ступеневої професійної підготовки визначають появу низки певних тенденцій.

Ключові слова: економічна галузь, економічна освіта, професійна підготовка, тенденції підготовки економістів, вища економічна освіта.

Целью исследования является освещение последних тенденций подготовки экономистов в высших учебных заведениях Украины. Автором осуществлен мониторинг и проанализированы исследования ученых по этой проблеме. Автор делает вывод, что процесс модернизации профессиональной подготовки специалистов экономической отрасли ориентирован на развитие личности и интеграцию в европейское мировое образовательное пространство. Изменение приоритетов профессиональной подготовки специалистов экономической отрасли и задачи создания эффективной системы многоступенчатой профессиональной подготовки определяют появление ряда определенных тенденций.

Ключевые слова: экономическая отрасль, образование, профессиональная подготовка, тенденции подготовки экономистов, высшее образование.

The aim of the study is to highlight the latest trends economists training in higher educational institutions of Ukraine. The author has monitored and analyzed scientific studies on this issue. The author reveals the problem of the quality and content of professional training of the economic sector in Ukraine. The author notes that the requirements of social order of modern society on training specialists of economic sectors as creative individuals, capable professional and personal self-development and self-improvement to function in a changing environment professional environment, determine the relevance of

renewal, reform and modernize the content of their training in terms of higher education . The author concludes that the process of modernization of professional training of the economic sector focused on personal development and integration into the European world educational space. Changing priorities professional training sector and economic task of creating an effective system of step training determine the appearance of a number of specific trends.

Key words: *economic sector; economic education; professional training; Trends preparation economists; higher economic education.*

Інтеграція України до європейського та світового освітнього простору, особливості якої пов'язані як з природою означених глобальних процесів, так і з специфічними умовами розвитку суспільно-економічного, політичного та культурно-освітнього життя нашої країни, зумовлює необхідність розв'язання низки складних проблем. Згідно з Національною доктриною розвитку освіти (2002) [1, с. 42] до них належать передусім такі: підвищення якості освіти, здійснення моніторингу ефективності діяльності освітньої системи на національному рівні; децентралізація управління освітою шляхом розширення державно-громадського партнерства у соціальній сфері; структурна перебудова освітньої системи відповідно до потреб забезпечення неперервності освіти; формування готовності фахівців та навчальних закладів до інноваційної діяльності; розвиток ринку освітніх послуг; розширення міжнародного співробітництва, моніторинг та використання інноваційних ідей зарубіжного досвіду в сфері освіти тощо.

Метою дослідження є висвітлення останніх тенденцій підготовки економістів у вищих навчальних закладах України на основі моніторингу та аналізу дослідження науковців з цієї проблеми.

Серед останніх тенденцій розвитку системи професійної підготовки фахівців економічної галузі доцільно визначити:

– укрупнення структури (планування чисельності і складу кадрів, що визначається провідним напрямом внутрішнього планування, та передбачає розподіл працюючих по всіх групах і категоріях; усі планово-економічні розрахунки чисельності і складу кадрів доцільно здійснювати за середньорічними показниками) [2];

– появу нових міждисциплінарних освітніх задач (міждисциплінарність як реальний інструмент об'єднання наук, поява інтегрованих проєктів, міждисциплінарних об'єктів дослідження тощо [3];

– диверсифікацію послуг (диверсифікація як явище світової економіки отримала розвиток та поширення у середині 50-х рр. ХХ ст. Нині серед 500 найбільших компаній світу понад 90 % мають різноспрямовані виробництва, що є природним наслідком реалізації стратегії економічної диверсифікації; головним напрямом диверсифікації є запровадження випуску нової продукції, тому спочатку важливо

розглянути, які вигоди може отримати підприємство від прийняття рішення про випуск нового економічного блага) [4];

– орієнтацію на інноваційну діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг (інноваційна інфраструктура – сукупність підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні тощо) [5];

– глобалізований характер науки (глобалізація як достатньо нове та не досить вивчене явище приносить у світ більше викликів та небезпек, ніж переваг. В умовах поглиблення і більшого поширення взаємозалежності та взаємозв'язку у світовому співтоваристві суттєво змінюється вертикальна структура владних відносин, якісно змінюється зміст міжнародних політичних відносин, зазнає певної трансформації і система державного управління. Все це є результатом виникнення та впливу глобальних викликів суспільного розвитку, які не можуть не позначатись на загальнонаціональних та державно-управлінських системах світу) [6];

– зміну ролі інформації та Інтернету як одного з її основних джерел (інформацію в сфері менеджменту часто образно порівнюють з нервовою системою, що забезпечує функціонування живого організму; завдяки обміну інформації між цими системами, якою управляють, інформацію про стан заданих параметрів виробляє команда управління і знову передає їх до системи, якою управляють для виконання (прямий зв'язок). Надходження інформації про результати управління прийнято називати зворотнім зв'язком) [7, с. 48].

Підґрунтям розв'язання проблеми фундаменталізації вищої економічної освіти є створення нової моделі фахової підготовки майбутніх фахівців у вигляді цілісної науково-методичної системи, спроможної реформувати концептуальні, змістовно-структурні та організаційно-дидактичні основи, що підвищує відповідальність вищих навчальних закладів в реалізації нового, більш широкого підходу до навчання, виховання, розвитку студентів і потребує фундаменталізації освіти. Саме тому особливого значення набуває фундаментальна підготовка майбутнього фахівця економічної галузі, яка через оновлення своєї гуманістичної парадигми здобуває фундаментальність, цілісність та універсальність, інтегруючи природничо-науковий та гуманітарний блоки знань в напрямку фундаменталізації. Серед основних засобів фундаменталізації професійної підготовки майбутніх фахівців економічної галузі ми вбачаємо:

– зміну співвідношення між прагматичним та загальнокультурним компонентами освіти: пріоритетними повинні стати проблеми розвитку загальної культури майбутніх фахівців економічної галузі, формування у них наукових форм системного мислення;

– зміну змісту і методології освітнього процесу у вищому навчальному закладі, що передбачає поглиблене вивчення фундаментальних законів природи і суспільства, набуття необхідних фундаментальних базових знань через створення принципово нових навчальних курсів, зорієнтованих на формування у майбутніх фахівців економічної галузі цілісних уявлень про наукову картину світу, на формування навиків системного її пізнання;

– реалізацію єдності змісту, форм, функції та структури підготовки майбутніх фахівців економічної галузі до професійної діяльності, оскільки нівелювання форм фундаменталізації цього процесу суттєво гальмуватиме розвиток його змісту, а недооцінка функцій гальмуватиме інноваційні зміни структури.

Забезпечення неперервності професійної освіти докорінно змінює роль вищої школи, мету її діяльності і функції, парадигму освіти «на все життя» на освіту «через все життя». С. О. Сисоєва підкреслює, що «сама ідея неперервної професійної освіти», реалізація концепції «освіта упродовж життя» посідає важливе місце серед сучасних прогресивних освітніх ідей, спрямованих на забезпечення сталого розвитку нашого суспільства та прогресу всього людства у XXI столітті [8]. Саме неперервність професійної освіти виступає ще однією тенденцією підготовки фахівців економічної галузі, що визначає актуальність проблеми створення гнучких механізмів постійного оновлення змісту освіти та технологій неперервного оновлення знань.

Спираючись на результати проведеного нами дослідження, ми вважаємо, що головною метою неперервної професійної економічної освіти є підготовка висококваліфікованих фахівців для всіх ланок системи економічної освіти на основі реального попиту на їх послуги, а також їх здатності здійснювати і забезпечувати на всіх рівнях – від проекту, програми до їх реалізації через організовану неперервну економічно-професійну діяльність з різними соціально-демографічними групами населення.

У системі неперервної економічної освіти вища освіта для майбутнього фахівця повинна стати тією ланкою професійного становлення, на якій він отримує потужний імпульс свого інтелектуального потенціалу, стимулювання процесів саморозвитку і самоосвіти, активного формування пізнавальних і професійних мотивів. Забезпечення неперервності підготовки майбутніх фахівців економічної галузі до професійної діяльності повинне відповідати таким викликам нового тисячоліття: антропоорієнтованому, який заснований на усвідомленні внутрішньої потреби і одночасно об'єктивній необхідності мобільного саморозвитку, умінні адекватно і динамічно контактувати з навколишніми і з самим собою [9].

У сукупності це знаходить своє відображення в активній життєвій і

професійній позиції майбутніх фахівців, спрямованій на діяльність щодо зміцнення та збереження особистісного професійного здоров'я населення, інтенсивності і продуктивності особистісного саморозвитку; інтелектуальному, який полягає в усвідомленні необхідності постійного росту інтелектуального потенціалу, оволодіння способами та інструментами пізнання світу, розвитку самостійної пізнавальної активності, які є основою самоосвіти, професійного саморозвитку майбутніх фахівців, їх готовності до професійної діяльності; інформаційному, який вимагає уміння цілеспрямовано знаходити і ефективно переробляти необхідну інформацію, що вимагає високо розвинутих когнітивних здібностей майбутніх фахівців з економічної галузі; соціальному (комунікативному), як можливості позитивного набуття досвіду громадянського становлення, який є основою для формування професійної компетентності майбутніх фахівців.

У межах нової освітньої парадигми інтелектуалізація полягає в тому, що професійна освіта, поряд з пізнавальною функцією, повинна виконувати психологічну функцію, яка полягає в розвитку інтелектуального потенціалу студента з урахуванням унікальності і цінності його психологічних можливостей. Інтелектуалізація професійної освіти, як зазначає М. А. Ажажа, реалізується через форми проблемного, активного, розвиваючого навчання, в діяльнісному підході та інших суміжних з ними формах навчальної діяльності, яка має методичний базис, визначений пріоритетом стимулювання інтелектуальної діяльності майбутніх фахівців. Інтелектуалізація вищої економічної освіти поєднує спеціальну професійну підготовку майбутнього фахівця економічної галузі з розвитком його світогляду, морально-естетичної, професійної культури, формуванням систем діяльнісного підходу до оволодіння окремими міжпредметними й узагальненими знаннями, уміннями і навичками. У процесі засвоєння інформації у студентів формуються способи евристичних і проблемно-пошукових дій, прийоми і методи розумової та практичної діяльності, що впливають на вироблення системного стилю мислення і цілісного світогляду майбутніх фахівців [10].

Під інтелектуалізацією професійної підготовки майбутніх фахівців економічної галузі ми розуміємо те, що майбутній фахівець повинен володіти не тільки сумою знань, умінь і навичок, але й системою інтелектуально значимих якостей, необхідних йому для здійснення професійної діяльності.

Динамізація – як ще одна тенденція підготовки фахівців економічної галузі у вищих навчальних закладах України – передбачає необхідність перманентного реагування системи професійної підготовки майбутніх фахівців на всі зміни соціально-професійної практики, а також на прогресивні зміни внутрішніх сторін діяльності вищої школи, яка передбачає постійне трансформування змісту освіти, методичного апарату

та інших характеристик її діяльності. Механізмом реалізації цієї тенденції є постійна зміна змісту вимог до підготовленості фахівця економічної галузі, на що повинні бути спроектовані будь-які зміни як змістовного, так і методичного характеру. Динамізація професійної підготовки майбутніх фахівців має системоутворювальне значення для її оптимізації і направлена на забезпечення єдності стабільності і динамічності освітнього стандарту. Така єдність забезпечується за рахунок використання динамічних відносних характеристик об'ємного і якісного оновлення змісту підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності на основі варіативно-модульної структури змісту і єдиних рівних критеріїв якості їх підготовки.

Для динамізації інституційного механізму розвитку інноваційного процесу, як зазначає Н. М. Лисецька, потрібно враховувати ключові чинники, які оптимізують інституційно-інноваційний механізм у глобальному середовищі:

1) людський капітал (вища освіта, чисельність співробітників наукових і дослідницьких установ);

2) інноваційний потенціал (корпоративні й державні інвестиції в дослідження й розробки (R&D), частка у світовому обсязі наукових публікацій);

3) підприємництво (інвестиції у венчурний капітал, створення нових компаній);

4) інфраструктура інформаційних технологій (сучасні технології);

5) економічна політика (ефективна ставка оподаткування корпорацій, простота організації й ведення бізнесу);

6) економічні результати (торговельний баланс, приплив прямих іноземних інвестицій, реальний ВВП на душу населення працездатного віку, продуктивність праці) [11].

Слід зазначити, що внаслідок швидкого розвитку економічної сфери суспільства наявні технологічні структури не задовольняють потреб передових держав в інноваціях, тому розвинені країни намагаються створити нові гнучкі великі структури, які б містили всі елементи механізму продукування інновацій.

Отже, сучасні тенденції підготовки фахівців економічної галузі відображають вимоги інтеграції суспільства й усієї економічної системи з процесом підготовки фахівців у цій галузі. Зважаючи на специфіку сучасного етапу економічного розвитку, потрібна висока професійна мобільність фахівців, завдяки чому стає можливою постійна перебудова напряму діяльності, що забезпечує здатність підприємств зберігати конкурентні позиції на сучасному ринку. У контексті нашого дослідження ми виокремлюємо наступні тенденції підготовки фахівців економічної галузі:

– модернізація професійної підготовки, що передбачає реформування

традиційних факультетів, відкриття нових, а також забезпечення підготовки фахівців за двома спеціальностями; впровадження дистанційного навчання як окремої організаційної структури через відкриті (віртуальні) університети;

– динамізація підготовки, що передбачає необхідність перманентного реагування системи професійної підготовки майбутніх фахівців на всі зміни соціально-професійної практики;

– диверсифікація освітніх послуг, що означає зміну та різноманіття у визначенні рівнів та доборі форм отримання освіти (поява ступенів «бакалавр», «магістр», полі- та моно-професійної освіти і т.д.) та подолання вузької спеціалізації у підготовці фахівця;

– неперервність професійної освіти фахівців економічної галузі, що визначає актуальність проблеми створення гнучких механізмів постійного оновлення змісту освіти та технологій неперервного оновлення знань;

– глобалізація професійної підготовки, що призводить до поглиблення нерівності, розрухи самобутніх культур, «перетворення цілих регіонів та країн у ресурсних донорів»; Україна потребує глибокої модернізації всіх сфер суспільного життя шляхом залучення та вмілого використання у своїх національних інтересах тих ресурсів, які привносяться процесами глобалізації;

– гуманітаризація професійної освіти, що передбачає не стільки займатися підготовкою фахівців, скільки готувати широко освічених особистостей з високим рівнем загальної культури, активною громадською позицією; це необхідність підвищення загальнокультурного рівня майбутніх фахівців;

– інтернаціоналізація студентів та професорсько-викладацького складу через освітні програми співпраці, що розширюють міжнародні зв'язки для різних типів вищих навчальних закладів, та знаходить своє вираження і у підвищенні кваліфікації викладачів; інтернаціоналізація вищої освіти виявляється у формуванні загальних орієнтирів в освітній політиці, що, зокрема, чітко видно на прикладі освітньої політики, що проводиться ЮНЕСКО та Європейським Союзом;

– фундаменталізація підготовки фахівців економічної галузі, що передбачає перерозподіл пріоритетів змісту професійної підготовки із вузькоспеціальних, спеціалізованих компонентів знань на загальнокультурні та загальнонаукові системні знання, які пов'язані з людською особистістю у всій сукупності її проявів та є основою професіоналізму майбутніх фахівців економічної галузі.

Процес модернізації професійної підготовки фахівців економічної галузі зорієнтований на розвиток особистості та інтеграцію в європейський світовий освітній простір. Зміна пріоритетів професійної підготовки фахівців економічної галузі та завдання створення ефективної системи ступеневої професійної підготовки визначають появу низки певних тенденцій щодо перспектив подальших розвідок з даного напрямку дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Національна доктрина розвитку освіти. – К., 2001.
2. Петрова І. Економіко-правові засади забезпечення зайнятості населення України // Україна: аспекти праці. – 2002. - № 6. - С. 8–11.
3. Колот А. М. Міждисциплінарний підхід як передумова розвитку економічної науки та освіти / Анатолій Михайлович Колот // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка, № 158, 2014. – С. 18–21.
4. Захарін С. В. Економічна диверсифікація як ефективний механізм забезпечення розвитку підприємства / С. В. Захарін // Вісник КНУТД, № 1, 2012. – С. 139–145.
5. Закон України «Про інноваційну діяльність», 05.12.2012 // [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.
6. Войтович Р. В. Вплив глобалізації на розвиток сучасного світу // [Електронний ресурс] // Сайт «Відкриті очі». – Режим доступу: <http://www.vidkryti-ochi.org.ua/2013/06/blog-post.html>. – Назва з екрану.
7. Федулова Л. І. Актуальні проблеми менеджменту в Україні: монографія – К.: Фенікс, 2005. – 320 с.
8. Сисоєва С. О. Наукові дослідження як результат творчого пошуку і професійної самореалізації педагога [Електронний ресурс] / С. О. Сисоєва. – Режим доступу: http://sysoeva.org/2008/03/20/naukov_dosldzhennja_jak_rezultat_tvorchogo_poshuku_profesionalno_samorealzac_pedagoga.html
9. Ножовнік О. М. Формування самоосвітньої компетенції майбутніх фахівців з міжнародної економіки у процесі вивчення іноземних мов : дисерт. на здоб.канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Київ, 2011. – 341 с.
10. Ажажа М. А. Інтелектуалізація економіки: інноваційний і людський потенціал в умовах глобалізації / М. А. Ажажа // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/natural/Vnulp/Ekonomika/2008_628/02.pdf
11. Лисецька Н. М. Динамізація інституційних інструментів у системі ефективного створення національної інноваційної моделі: світовий досвід / Н. М. Лисецька // Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку, 2011, № 2 // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Piir/2011_2/02piir20.pdf – С. 225–232.